

SOCIALNA MISEL

LJUBLJANA

L. VI.

1 • 9 • 2 • 7

ŠT. 10.

VSEBINA 10. ŠTEVILKE Z DNE 1. OKTOBRA 1927.

Članki in razprave:

	Stran
Dr. I. P.: Ob deseti obletnici Krekove smrti	201
Žebot Fr.: Viničarsko vprašanje. (Konec.)	202
Erjavec Fr.: Volitve v narodno skupščino	203
Skala-Lužičan: Tretji ženevski kongres narodnih manjšin	207
Erjavec Fr.: Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci. (Dalje prihodnjič.)	208

Pregled:

Politični pregled:

Politične smeri med nemškimi katoliki. (Dr. L. Čampa.)	213
--	-----

Kulturni pregled:

Naše ljudske knjižnice. (E.)	214
Literatura	215

Socialni pregled:

Rešitev vprašanja posredovalnic za delo. (J. Š.)	215
--	-----

Gospodarski pregled:

Publiciteta. (D. P.)	216
--------------------------------	-----

Na ovitku:

Z našega knjižnega trga.

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsakega prvega v mesecu. — Urejuje jo in oblastem odgovarja Fran Erjavec, na čigar naslov (Ljubljana, Kodeljevo) je pošiljati tudi rokopise. — Upravništvo je v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportajni oddelek, Poljanski nasip 2. Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci 2. — Naročnina za vse leto znaša 50 Din, za Italijo 25 lir, za ostalo inozemstvo 60 Din. Izdajatelj: Dr. A. Gosar, Ljubljana. — Tiska jo Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, za katero odgovarja Karel Čeč.

Ob deseti obletnici Krekove smrti.

Saj je res minilo že deset let, odkar se je odtegnil v svojo najbolj tiho in visoko samoto, v svoj zadnji Pertovč. Deset let čudno burnega in hitrega življenja, ko smo sto in sto drugih naših mrtvih preboleli in pozabili. Njemu se nismo odvadili in se ne moremo. Kakor da se je mudil šele četeraj med nami. Prav nič se nam ni še razbegnil vonj njegove osebe in kretnje, njegove misli in sanj. Vsega ga še imamo, kakor je bil ves on sam s svojo širokogrudnostjo, s svojo lagodno splošnostjo, vedno mladinsko entuziastičen, prirodno dionizijski, neprisiljeno senzacijski, neusehljivo iniativen, nebeščansko impulziven, kultura in natura v eni duši in enem obrazu...

Stopi, kamor si že bodi, na kmete ali v Ljubljano, na Sveti Jošt ali v Šentjanž, k omizju miselnih prijateljev, k sestanku zaupnikov, k seji tega ali onega anketnega odbora, na volilni shod, na ta ali oni, širji ali ožji slovenski socialni sejm — povsod občutiš živo, da bi bilo treba še Kreka zraven. Ne moremo se mu odvaditi. Ne verujemo sicer, da ga nimamo več, a pogrešamo ga. Prav zato, ker verujemo, da je še in da še pride s svoje visoke samote pod Ratitovcem...

Če bi nič drugega po njem ne imeli — eno veliko nam je že v tem, da je postal on sam merilo za vse, ki jih imamo in verujemo vanje. Ob Kreku sodimo vrlino živih njegovih drugov in učencev... Krekov genij živi v nas tako samobitno in očito, da je sam po sebi heroj naše misli in ljubezni. Noben evangelist namreč ne more umreti. Krek duhovini med nami, t. j. da »hodi nazaj«, da se spovrača v svoj delež, ki se je vanj rknjižil za živih dni. Ob Kreku je zato tudi kot ob prvem velikem Slovencu popolnoma splahnula vsa puhla poza apoteoziranja, ki priča večinoma le samopridno ničemurnost apoteozirajočih. Poveljal se je ves in v ves naš narod že sam kot naš edini veliki »Sodrug«, brez sleherne samoljubno-individualistične življenjske težnje, ves samó družbi in svojim. Nam, ki smo ga poznali in ljubili, je zato bližnji, kakor brat; desetletjem pred nami pa bo morda edini in zadnji — življenjetvorni, vnemajoči simbol naše misli, ljubezni in poti... Našega slovenskega daru in dela heroj...

Dr. I. P.

Franjo Žebot:

Viničarsko vprašanje.

(Konec.)

To ni nobeno razmerje. Zaradi tega vidimo, da danes ubogi viničar hodi skoraj polnag in bos okoli. V naturalijah še za silo dobi, a denarja nima niti za najpotrebnejše. Strašna je beda v večini viničarskih družin.

Kaj pa preskrba za slučaj bolezni, nezgode, za starost?

Mislím, da je to poglavje za viničarje najžalostnejše. Dokler si zdrav in krepak, še se za silo prebiješ skozi življenje. A kaj pa tedaj, če pride bolezen, če ponesrečiš, če onemagaš? Tu nam zastoji beseda. Če pogledaš na deželi med reveže, berače, ki se vlačijo razcapani od hiše do hiše in jih vprašaš, kaj so bili v svoji mladosti, gotovo dobiš izmed 10 — 8 odgovorov: viničar!

Prvi viničarski red, ki je površno reguliral razmerje med vinogradnikom in viničarjem, je bil od avstrijskega cesarja potrjen leta 1865. v Budimpešti. Štajerski deželni zbor je sprejel nov viničarski red za Štajersko dne 2. maja 1886. Objavljen je v dež. zakoniku št. 26/80. Dne 1. junija 1898 so ta zakon v dež. zboru nekoliko spremenili. Žalibog ne predvideva noben od teh treh skrupal prav nobenega socialnega zavarovanja. A za predvojne razmere ta viničarski red ni bil ravno najslabši, absolutno nesprejemljiv pa je za sedanje povojne razmere. Je konzervativnega, starega tipa.

Viničarji so takoj po vojni na zborovanjih Jugoslov. strokovne zveze, pri Kmetijskih podružnicah in pri Kmetiski zvezi opetovano izražali željo, da se viničarski zakon spremeni, modernizira in se z njim zavaruje največji revež — viničar.

Že leta 1919., in sicer 20. avgusta je Slovenska kmečka zveza sklicala v uredništvo »Slov. Gospodarja« prvi sestanek zaradi zboljšanja razmer viničarjev. Vinogradniki, pripadniki krščanskega svetovnega naziranja, so sami stali na stališču, da se mora za viničarje nekaj storiti. Viničarji so se nato po mnogih krajih organizirali v socialnodemokratske, narodno-socialistične in krščanskosocialne organizacije. Dne 20. marca 1920 se je na okrajnem glavarstvu v Mariboru vršila prva anketa in se je izdelal prvi osnutek za nov viničarski red. Dne 21. marca 1921 se je vršila druga, a 8. julija 1922 tretja anketa.

Viničarski red, kakor so ga izdelale in pripravile številne ankete viničarjev in vinogradnikov, tudi ni prinesel viničarju zaželenega uspeha in zboljšanja. Ta osnutek je boljši od starega edino v tem, da bi po njem imel viničar zakonito pravico do nagrade, tantijem od pridelanega vina in bi soodločal v sporih po posebni komisiji tudi viničar. Po mojem mnenju pa to ni glavno. Ampak viničarju in njegovi družini bi se morala zasigurati oskrba za čas bolezni, za nezgode, za starost. Po drugi anketi je dobilo ministrstvo za poljedelstvo v Belgradu, kateremu je

načeloval tedaj g. Ivan Pucelj, zakonski osnutek v študij in predlog, da ga predloži narodni skupščini. Ali do danes še leži predlog nerešen. Viničarskega stanu ne poznajo niti na Kranjskem, malo na Hrvaškem, v južnih krajih pa jim je to sploh deveta dežela. Moje mnenje je, da je za pravično ureditev viničarskega vprašanja poklicana samo Slovenija. Avtonomna Slovenija bi to vprašanje sigurno rešila, kakor se rešiti dá in mora. Upam, da bodo naše oblastne skupščine to zadevo kmalu rešile, saj imajo potrebno pooblastilo v finančnem zakonu 1927/28.

Viničarji so večinoma samouki. Viničarska dela uči oče sina, brat brata in tako pojde to od roda do roda. Tečajji za napredno vinogradništvo in kletarstvo, viničarske šole, strokovne knjige in časopisi, društva, vse to so neobhodna izobraževalna sredstva za naše viničarje. Žal, da danes državna uprava zanemarja izobrazbo viničarjev.

Od 26.000 hektarjev vinogradov je skoraj večina v rokah graščakov, tujcev in bogatih meščanov. Kako se misli izvršiti agrarna reforma glede vinogradov, je jasno. Vinogradi sami ne spadajo pod agrarno reformo. S tem dejstvom moramo računati. A druga zemlja graščinskih veleposestev, njive, travniki, pašniki, sadonosniki, ki pridejo v poštev pri razdelitvi, bi se morali v prvi vrsti dodeliti viničarjem in drugim delavcem, da si morejo polagoma ustvariti lasten dom.

Država je sicer poklicana, da čuva pravice viničarjev, a sedanje razmere ne dajo posebnih garancij, da bi država, vlada kaj pametnega sklenila za odpravo viničarske bede. Zaradi tega je samopomoč — organizacija viničarjev, katero bi morali podpirati tudi gospodarji, edina rešilna vejica za viničarje. Občestvo, pravo krščansko občestvo, zopet vsaditi v družine viničarjev, da se bosta gospodar in viničar med seboj spoštovala in ljubila in podpirala, to naj bo naloga naših organizacij. To občestvo naj bo tudi klicar za lepšo in boljšo bodočnost našega spoštovanega, a v bedi živečega viničarskega stanu.

D o d a t e k : Oblastni poslanec Rozman, doma od Sv. Miklavža pri Ormožu, je sam viničar; on ustvarja po vseh župnijah, kjer stanujejo viničarji, strokovne viničarske organizacije, ki se lepo razvijajo.

Fran Erjavec:

Volitve v narodno skupščino.

Mlajši rod pri nas menda ne pomni parlamentarnih volitev, ki bi se bile vršile tako mirno, svobodno in celo brez efektnih volivnih gesel, kakor so bile dne 11. septembra t. l. Naravna posledica tega dejstva je, da je prišla to pot mnogo bolj do izraza dejanska moč naših političnih strank, nego pri vseh dosedanjih volitvah. Volitve v konstituantno so se vršile še v precej kaotičnem razpoloženju po vojni zrevolucioniranih mas. l. 1923. so se vršile v znamenju boja proti nesrečni vidovdanski ustavi. l. 1925. so izražale protest proti reakcionarnemu nasilstvu SDS, a to pot v Sloveniji sploh nihče ni mogel prav razumeti, zakaj se kliče volivce

zopet k volivnim skrinjicam, saj niti nastopajoče politične stranke same niso mogle izumiti pravega zmisla teh volitev ter dati volivnemu boju kako globljo vsebino. To je povzročilo na eni strani precej plitek volivni boj, ki se je izgubljal skoro v samih malenkostih, na drugi strani pa izredno veliko volivno abstinenco. Dočim se je vzdrževala poprej volitev le dobra četrtina volivcev, kar je pri kulturnem in politično zrelem narodu precej, je pa ostalo to pot doma nad tretjino volivcev, kar je jasen znak, da se velik, prevelik del našega naroda sploh ne zaveda dalekosežnega pomena političnega življenja, zaradi česar tudi ne čuti potrebe po soodločevanju. To je politična nezrelost, ki pa vendarle ni pri širokih plasteh ljudstva prav nič večja, nego pri izobraženstvu, kar nam drastično dokazuje n. pr. velika abstinenca v Ljubljani.

Pri volitvah dne	Volivnih upravičenec	Oddanih glasov	Volivna udeležba v %	Od oddanih glasov so dobile:									
				SLS		SDS		SKS + HSS		Marksiistične stranke		Ostale skupine	
				absolutno	%	absolutno	%	absolutno	%	absolutno	%	absolutno	%
28. XI. 1920	215272	158265	74,4	5852	37	12288	8	33010	21	45830	29	8146	5
18. III. 1923	48417	78583	71,8	107976	60,6	14660	8,3	21209	11,3	19031	10,8	15709	9
8. II. 1925	6240	18698	71,3	105303	56,8	23669	12,6	32875	17,6	12562	6,6	12558	6,4
11. IX. 1927	70464	77256	65,5	105247	59,7	27460	15,5	14476	8,2	17988	10,2	11084	6,2

V strankarskem oziru kažejo te volitve predvsem nezlomljivo zunanjo in notranjo silo SLS. Število zanjo oddanih glasov so izgovarjali doslej mnogi z različnimi slučajnimi zunanjimi okoliščinami, toda dejstvo, da je ohranila stranka celo pri sedanjih volitvah, ko ni govorilo zanjo razen njenega dosedanjega dela in programa prav nič drugega, svojo dominantno moč popolnoma neokrnjeno, nam jasno kaže, da se ona res lahko slejkoprej mirno nazivlje edino legitimno zastopnico slovenskega naroda. Površni motrilec naših političnih prilik bi sodil, da je ona s svojimi 60% vseh volivcev, ki jih združuje v Sloveniji, pač že zaključila svojo pot navzgor in da nima ničesar več pridobiti, toda podrobni volivni rezultati po okrajih nam kažejo ravno nasprotno. Če je n. pr. izgubila le od zadnjih skupščinskih volitev v kamniškem okraju nad 600 glasov, v ljubljanski okolici 800 in v laškem okraju celo skoro 900 glasov, a pridobila v krškem okraju nad 500, v novomeškem 300, v lendavskem 400, v sobotškem 400 in mariborskem (levi breg) celo nad 1300 glasov, je jasno, da ji je dana možnost še nadaljnje okrepitve. Ti podrobni rezultati tudi s prstom kažejo na razne šibke točke stranke in njenih organov, ki kličejo po izboljšanju. Predvsem bi bilo omeniti tu tisk, delavsko organizacijo, večjo smotrenost pri reševanju vprašanj socialne politike in raznih socialnih institucij in večjo energijo v personalni politiki, ki mora

Volivno okrožje	Volivcev	Oddanih glasov	Pri skupščinskih volitvah dne 11. sept. 1927 je dobila od oddanih glasov							
			SLS (dr. Korošec)	SDS (dr. Kra-mer, dr. Žerjav, dr. Pivko)	SKS (Pucelj, Radič)	SSJ (Kitek, Likar, Petejan)	DKRB (dr. Le-mez, Gu-štinčič, Mödern-dorfer)	NRS in JDS (dr. Rav-nik)	Nemci (dr. Mühl-eisen)	(Zagor-ski)
Ljubljana, mesto	15.126	10.101	4 581	4.604	—	438	478	—	—	—
Ljubljana-Novo mesto	106.591	72.729	47.369	10.136	9.900	1.818	3.507	—	—	—
Maribor-Celje	148.747	94.426	54.297	12.720	4.576	6.630	5.117	4.877	5.790	417
Skupaj . .	270.464	177.256	106.247	27.460	14.476	8.886	9.102	4.877	5.790	417
Poslancev je dobila	—	—	20	4	1	1	—	—	—	—

Količnik je znašal: v Ljubljani 5051; na Kranjskem 6611; na Štajerskem 5901 glasov.

Volivno okrožje	Volivcev	Volilo je % volivnih upravi-čencev	Pri skupščinskih volitvah dne 11. sept. 1927 je dobila od oddanih glasov v %							
			SLS (dr. Korošec)	SDS (dr. Kra-mer, dr. Žerjav, dr. Pivko)	SKS (Pucelj, Radič)	SSJ (Kitek, Likar, Petejan)	DKRB (dr. Le-mez Gu-štinčič, Mödern-dorfer)	NRS in JDS (dr. Rav-nik)	Nemci (dr. Mühl-eisen)	(Zagor-ski)
Ljubljana, mesto	15.126	67,4	45,4	45,6	—	4,3	4,7	—	—	—
Ljubljana-Novo mesto	106.591	68,2	65,1	14	13,6	2,5	4,8	—	—	—
Maribor-Celje	148.747	63,5	57,6	13,1	4,9	7,0	5,4	5,2	6,1	0,4
Skupaj . .	270.464	65,5	59,9	15,5	8	5,0	5,2	2,7	3,3	0,2
Poslancev je dobila v %	—	—	76,9	15,4	3,8	3,8	—	—	—	—

zlomiti dosedanjo prakso, da tvori velik del javnih uradov in institucij prikrite in tudi neprikrite eksekutivne organe SDS ter njih socialističnih zaveznikov (v Laškem je baje tamošnje tajništvo SDS nastanjeno kar na okrajnem glavarstvu, prostori Delavske zbornice so pri vsakih volitvah obenem socialistični volivni lokali itd. itd.).

Drugo neutajljivo dejstvo je, da napreduje pri nas tudi SDS, pa naj bo v vladi ali v opoziciji. Nobenega dvoma ni, da je eksistenca svobodomiselnosti, da recimo celo kulturnobojne stranke tudi pri nas razumljiva, a popolnoma nerazumljivo je, da more ne le obstojati, temveč celo zdržema napredovati tako skozi in skozi koruptna, reakcionarna in nemoralna politična tvorba, kakršna je naša SDS. Uničila je v par letih nekaj mogočnih denarnih zavodov, se polasčala s kriminalnimi sredstvi raznih javnih vrednot, iz strankarskih interesov politično, kulturno in gospodarsko upropaščala Slovenijo, ubijala eksistence, uvajala vprav odurne in zločinske metode in prakse v javno življenje, a vse svoje uveljavljanje gradila na laž, nasilje in nemoralno in vendarle njene vrste — rastejo tako, da postaja s svojimi organizacijami in tiskom polagoma edina resna nasprotnica SLS. Pa koncem koncev bi bilo razumljivo celo to, če bi se njeno volivstvo rekrutiralo iz analfabetskih mas, a da ima glavne kadre svojih pristašev po mestih, med tako zvanim izobraženstvom, to je pa vprav sramota za naš narod in to dejstvo že dolgo, dolgo kriči po peresu, ki bi analiziralo vprašanje našega tako zvanega mestnega izobraženstva.

Najrazveseljivejši rezultat teh volitev je pa vsekakor izločitev radičevstva iz slovenskega političnega življenja, kajti to je dokaz, da živi v našem kmečkem ljudstvu neka instinktivna narodna zavest in zrela naravna kritičnost, mnogo večja nego pri »izobraženstvu«, ki živi od plehkkih fraz dnevnega časopisja. Dočim naš »izobraženec« slepo sledi SDS, kamorkoli, je pa kmet nepričakovano hitro obračunal z radičevstvom. Dokler je nosilo radičevstvo videz neke velike državopravne in socialne ideje, se ne moremo čuditi, če je našlo tudi pri nas znaten odmev, a kakor hitro se je izkazalo kot tipično demagoštvo in šarlatanstvo, mu je naš kmet obrnil hrbet in verjetno je, da ga bo naredila ta izkušnja še kritičnejšega. Prezreti ne smemo tudi dejstva, da pomenja obračun z radičevstvom v Prekmurju istočasno tudi rezko odklonitev hrvaških aspiracij na to slovensko pokrajino, kjer je dobil St. Radič zadnjič še 6500 glasov, a to pot komaj 500 še.

Marksistične stranke so to pot nekoliko napredovale, vendar ostanejo iz razlogov, ki sem jih že ponovno navedel na tem mestu, tudi v bodoče brez pomembnejšega vpliva na naše javno življenje. Vse kaže, da pri nas še nekaj časa ne bo prišlo do resne socialistične stranke, kajti kar sedaj šari med delavstvom, je brez ideje in brez nosilcev idej, ki bi imeli potrebne kvalitete, zato je le naravno, da ne more najti v že tolikokrat prevaranih delavskih masah vere in zaupanja.

Jan Skala - Lužičan (Berlin):

Tretji ženevski kongres narodnih manjšin.

Da sta obvladovala letošnji ženevski kongres narodnih manjšin notranji nemir in napetost, še preden je začel z delom, so mogli jasno opaziti tudi neudeleženci. Razumljiv je bil ta pojav vsem onim, ki so poznali vzroke napetosti in so zato morali pričakovati, da pride do krize. Razni nevtralni opazovalci so tukaj izražali prepričanje, da stoji kongres pod sugestivno silo neke koncentrirane moči, ki zna svoje prave cilje maskirati z manjšinsko-političnimi postulati. To mnenje je kmalu potrdil tudi način, na kakršen so bile obravnavane posamezne naloge in programne točke kongresa v komisijah in v plenumu.

Že vprašanje novega sprejetja raznih prijavljenih manjšin: Make-doncev in Grške in Jugoslavije, Židov iz Avstrije, Ukrajincev, Belorusov in Litavcev iz Poljske ter Litavcev iz Nemčije je dovedlo do resnih nasprotstev, ker je neka nemško - madjarska židovska podskupina delegatov poizkušala spojiti to vprašanje s friškim vprašanjem, čeprav predstavlja to načelno zadevo tlačenih manjšin, ki jo zavlačuje kongres že tri leta. Poizkušali so — seveda zaman — skonstruirati neko organsko zvezo med friškim vprašanjem in vprašanjem drugih novih sprejetij. Ko so se v gremiju vse šibke manjšine temu upirale, je prešla zgoraj navedena podskupina k obstrukciji. Zahtevali so, naj se ne izdelajo samo statuti, temveč določi tudi zastopstvo glasov glede na velikost posameznih manjšin. Pri posvetovanju o statutih so zato zastopniki močnih manjšin, zlasti nemški delegatje obstruirali vsako punktacijo, ki bi kakorkoli dopuščala sprejetje šibkih manjšin, zlasti je Frizov, tako da ni bilo mogoče nikjer doseči zahtevane soglasnosti sklepov. Predlagali so tako porazdelitev glasov, da bi dobile močne manjšinske skupine 20, šibke pa le 13 glasov. Doslej je imela vsaka skupina en glas, kar je gotovo pravilno, če pomislimo, da kongres manjšin, ki se vendarle bori predvsem proti posledicam številčnega razmerja med večino in manjšino v posameznih državah, sam zase ne more uvesti drugačnega načela, ne da bi sebe in vse svoje delo osmešil in kompromitiral.

Drugo poostritev situacije je povzročil nastop nekaterih novih delegatov nemških manjšin iz Poljske, ki so bili tudi v komisijah nositelji obstrukcije. Očitali so poljski manjšini v Nemčiji, da posveča več pozornosti interesom poljske republike, nego varovanju svojih manjšinskih koristi in vplivajo zato pri tej državi na slabo postopanje z nemško manjšino. Predsednik dr. Wilfan je žal prepozno zavrnil te provokantne in nedokazane izpade, ki se niso ozirali na dosedanja načela in običaje kongresov. Dr. Wilfanov ukor so kvitirali prizadeti s separatnim zasedanjem, v katerem so dajali izraza svojemu ogorčenju zaradi ukora. Tudi tu je bilo opaziti militantno razpoloženje nasproti predsedniku, čeprav se po eksodusu slovanskih manjšin niti trenutek niso pomišljali izraziti

Wilfanovi osebnosti še posebnega zaupanja, kljub temu, da izstopivše skupine predsedniku sploh niso izrekle nezaupanja.

Na tem omejenem prostoru ne morem opisati vse strategije nemških obstruirajočih skupin, toda iz vsega postopanja je bilo jasno razvidno, da so hotele s tem postaviti šibke manjšine pred dovršeno dejstvo ter upoštevanje njih osnovne zahteve — varstvo in enakopravnost, šibkih manjšin v posameznih državah in na skupnem kongresu samem — zavlačevati do zaključitve kongresa ter s tem onemogočiti, da bi zavzel kongres jasno stališče.

Zveza narodnih manjšin v Nemčiji je bila zadnji trenutek, ko se je že zdelo, da je nemožec vsak sporazum glede velevažnih zahtev šibkih manjšin, prisiljena k sklepu, ki je po resnem razmišljanju vodil do izjave, da se v navedeni zvezi organizirane manjšine izločujejo iz kongresa ter da zavzemajo napram nadaljnjemu delu kritično - čakajoče stališče. Pri tem friško vprašanje nikakor ni igralo odločilne vloge, toda na njem so se razvila načelna naziranja, ki so prišla v tem konfliktu najjasnejše do izraza v nasprotju med močansko političnimi stremljenji saturiranih manjšin in med zahtevami proletariziranih manjšin brez vsakega pravnega varstva po izvršitvi manjšinsko političnih nujnosti.

Ne samo situacija kongresa, temveč tudi problematika evropskega manjšinskega vprašanja je postala s tem korakom manjšin v Nemčiji pojasnjena. Solidarnost manjšin, ki so jo od vsega početka označevali za vavjažnejši moment vsega manjšinskega dela, so smatrale imperialistične skupine kot sredstvo za dosego cilja, da zagotovijo svoji enostranski ideologiji in realno političnim smotrom vso avtoriteto enotnosti gibanja. Izgledi na uspeh drugih političnih akcij in dogodkov — članstvo Nemčije v Zvezi narodov in za madjarsko skupino nedvomno n. pr. tudi uspeh Rothermerove akcije — so zapeljali nemško-madjarsko prijateljsko zavezništvo v Ženevi predčasno do kršenja solidarnosti. To bo porajalo gotovo dolgo le trpke sadove, ker je potisnilo razmotrivanje evropskih manjšinskih problemov s čisto pravnega temelja na polje političnih špekulacij.

Oslabljene politične manjšine so v spoznanju nevarnosti takega traktiranja manjšinskega vprašanja od strani nekaterih manjšin s prostovoljno izločitvijo od kongresa same odklonile možnost, da bi se manjšinski problemi ne reševali s pravnega vidika.

Njih naloga bo sedaj zastopati to vprašanje, ki je evropske važnosti, proti principu moči, ki ga odevajo v manjšinsko politične argumente in pripomoči do zmage npravno - pravnemu načelu izpolnitve manjšinsko političnih nujnosti.

Fran Erjavec:

Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci.

(Nadaljevanje.)

Jasno je, da bi bila policija že ob tej priliki lahko aretirala in obsojila večje število ljubljanskih anarhističnih agitatorjev, toda pletla je previdno še nekaj časa svoje mreže naprej, kajti imela je itak v natančni evidenci vse to gibanje. Kakor mi je pripovedoval vpokojeni magistratni nadkomisar Robida, ki je bil nekako od l. 1873. prideljen tedaj še mestni policiji, je morala ta vsako jutro referirati deželni vladi o uspehih zaukazane nadzora (pri magistratu je bil referent nemškutarski svetnik L. Perona, pri vladi pa svetnik Parma). Ne glede na to, da je bilo tako nadzorovanje v tedaj še majhni Ljubljani razmeroma lahko, je bilo tudi več članov Delavskega izobraževalnega društva policiji na uslugo (Breznika sem že navedel, razen tega je bil ovaduh tudi Kastelac, nekaj ostalih pa navedem, ko bo zrastle čez te čase trava še nekoliko višje), ki so točno sporočali policijskim organom vsak sestanek in vsebino vseh pomenkov. Tozadevna obvestila so sporočali ovaduhi ali osebno policijskim organom ali so jih pa napisane odlagali na dogovorjenih krajih (nekateri za odtočno strešno cevjo na sedanji Kozinovi hiši na Bregu) in če je bila vest važna, so dobili zanjo pol goldinarja, dočim so dobivali za manj važne po 15 in 20 krajcarjev (tak honorar so dobivale za ovadbe tudi prostitutke, ki so bile pravitko v policijski službi).

Podobne pošiljatve kakor Breskvarici so bile odposlane (kakor trdi vladno poročilo ljubljanskemu magistratu z dne 5. novembra 1883) tudi v druge slovenske kraje, v Ljubljani sami jih je bilo pa dobiti povsod. Čevljar K. Hinterlechner je našel januarja l. 1884. pred svojo delavnico tri socialistične letake, natisnjene v Švici, policijski sluga J. Rupnik jih je našel dne 24. februarja vse polno raztresenih pred uršulinsko cerkvijo, dne 12. marca je izročil pisarju K. Kranjcu v Zvezdi neznanec (o katerem so potem doznali, da je prenočil pri Črnem levu na sedanji Koroški cesti ter odpotoval drugi dan v Gradec) izvod v Budimpešti izhajajočega Peukertovega »Radikala«, 18. februarja so potegnili pri Vevčah iz Ljublanice cel zavoj revolucionarnih letakov (vrigel jih je v Ljublanico Matej Pečnik, da bi jih ne dobila pri njem policija) itd. Skratka: naivni voditelji radikalnega krila Delavskega izobraževalnega društva Edvard Kriegl, knjigovez pri Bambergu (rojen l. 1851. v Celju), ki je bil od l. 1883. dalje predsednik društva, ter Šturm, Tuma in Železnikar so bili tako prepričani o bližajočem se splošnem prevratu in zmagi najradikalnejše socialistične smeri, da so že vprav prezirali vse ozire na opreznost.

Ko je pa po Novem letu 1884. policija vendarle še nadaljevala s prav resnimi zasliševanji posameznih društvenikov ter pomočnikov in vajencev pri posameznih mojstrih, so začele nekatere uvidevnejše člane

vendarle skrbeti morebitne posledice take društvene politike. Dočim so se zadnja leta skoro vsi uklanjali Tumovi volji, se je pa začela pozimi l. 1884/4. vendarle pojavljati tudi žilava opozicija, ki sta ji načelovala zlasti krojač Ludv. Zadnik (roj. 1864 v Ljubljani, v društvo vstopil, prišedši iz Inomosta, l. 1880.) in čevljar Anton Grablovic (1864—1904) in ki je obsojala vratolomni radikalizem društvenih voditeljev (Zadnik je bil zaradi nastopanja proti Tumi tudi izključen iz društva, a Grablovic je izstopil sam). Spori so se zaradi narodnostnega naziranja pojavljali že poprej večkrat (zlasti v društvenem pevskem zboru, kjer so imeli večino slovensko zavedni pevci), a sedaj so prišle med izobraženejšimi člani (večina je komaj vedela, za kaj gre, vsaj tako mi je zatrjeval Dekval) do izraza tudi programatične razlike. Pojavljali so se v društvu hudi nastopi, ki so dovedli celo do javnih časopisnih polemik, Povod za to je dal »Slov. Narod«, ki je dne 21. januarja l. 1884. poročal, da so bili 16. t. m. klicani na magistrat vsi krojaški pomočniki, da si ustanove v zmislu nove obrtne postave pomočniški zbor, ki so ga pa ti odklonili (navzočih ca. 60, v njih imenu je govoril Dekval) v znak protesta proti reakcionarnemu zakonu. Ker je »Slov Narod« pripisoval to odklonitev hujskanju Kriegla, Šturma in Tume, so objavili ti dne 12. februarja popravek, češ da niso z zgorajšnjimi dogodki v nobeni zvezi! Dva dni za tem popravkom je v »Slov. Narodu« objavilo »Več delavcev, ki take tičke poznajo« posebno »Poslano«, v katerem izjavljajo, da je narekoval Kriegel-Šturm-Tumov popravek le strah, nakar vprašujejo:

1. »na čigavo povelje so pri lanski svečanosti Delavskega društva, ki se je vršila v Čitalnici, pribili na zid grb z napisom ‚Aug um Auge, Zahn um Zahn‘ znano geslo anarhistov.

2. na čigavo povelje se je odpravila protianarhistična ‚Wahrheit‘ iz društva in kdo je prepovedal prinesiti ta list še kdaj v društvo?

3. na čigavo povelje so naročili Peukertovo ‚Zukunft‘, kjer se je proglašalo geslo, da delavcem ni treba snovati zadrug, ker jih more rešiti le ekonomično osvobojenje (rop?)

4. kdo je pri ljudskem shodu pri Tavčarju govoril v smislu anarhistov proti volivni pravici?«

Končno obljublajo, da bodo stavili še nova vprašanja, ko prizadeti odgovore na ta.

Ta brezobzirni nastop opozicije in pa izjemni zakon, ki se je pripravljajl tedaj proti socialistom (»Slov. Narod« ga je v uvodniku dne 21. februarja zagovarjal, mesec dni nato je pa nazval socialiste »kajnite«, t. j. Kajne pravega socializma, o čemer bomo pa itak še govorili), sta na radikalne kolovodje vplivala očitvidno jako neprijetno, kajti Kriegl se je že nekaj dni nato odpovedal predsedništvu društva (ki je imelo tedaj 78 članov) in na njegovo mesto je bil izvoljen pristaš zmernih, Leopold Kostelac (rodom Hrvat). Toda bilo je že prepozno. Vlada se je že z vsemi svojimi številnimi sredstvi pripravljala na najtežje udarce po

socialistih in tudi ljubljanska policija je mrzlično zbirala obtožno gradivo. Dne 21. aprila 1884 je končno presenetila še Tumo (»Slov. Narod« je pisal, da na ovadbo vajenca, kar pa najbrže ne bo res) v njegovi delavnici ter naredila temeljito hišno preiskavo, pri kateri je našla 75 izvodov letaka z naslovom »Ein Mahnruf an das Volk« in s podpisom »Mehrere anarhistische Gruppen«. Razen tega so našli še več drugega obtežilnega gradiva, ki je kompromitiral tudi Železnikarja. Takoj nato sledeča preiskava pri tem je našla polno socialističnih in anarhističnih listov, letakov itd., zaradi česar sta bila oba še tisti dan aretirana. Preiskovalni sodnik je uvedel takoj najrigoroznejše poizvedbe, tekom katerih so zapirali še razne druge Tumove in Železnikarjeve somišljenike (Dekvala, Šturma, Hoenigmana, Kriegla, Breskvarja, čevljarja Fr. Dühja in šentvidskega mizarja Eržena), a ljubljanske ženice so si prestrašene šepetale, da sta hotela zaprta voditelja učiti Antikristovo vero, krožile so vesti o nekih lobanjah itd. Preiskava, ki se je vlekla vse poletje (v tem času so se vršile obravnave proti anarhistom na Dunaju in v Gradcu, pred poslednjo je stal med drugimi tudi Ljubljančan K. Hubmajer, a je bil oproščen), je ugotovila vse polno drobnarij,¹ a pri krojaču Ivanu Dolencu so našli še tisto jesen celo materijal za izdelavo eksplozivnih snovi.² Ko je preiskovalni sodnik Rechbach končal svoje delo, je sestavil namestnik drž. pravdnika Pajk obtožnico in izpustil iz zaporov one osumljence, katerim ni bilo mogoče dokazati nobene krivde. Čeprav ljubljansko občinstvo ni bilo naklonjeno obtožencem (za besedo anarhist so tedaj skovali celo slovenski izraz »krvavec«, ki ga rabi tedanje časopisje) je oblast vendarle delegirala (najbrž v svrhu ostrejšega kaznovanja) na-

¹ Železnikar je mnogo dopisaval z Weitzem, zaprtim Karlom Hubmajerjem ter njegovim bratom, znanim vstašem Miroslavom in nekim Matejem Koppagom († 1854 v Gorici), ki je bil l. 1878. in 1879. pomočnik pri knjigarju Giontiniju; letake sta delila tudi Dekval in A. Lokar, »Freiheit« so zasegli pri mnogih delavcih; Hoenigman povodom cesarjevega obiska l. 1883. ni hotel asistirati kot gasilec, zaradi česar je bil tudi izključen iz gasilnega društva; v gostilni »Pri volu« na Sv. Petra cesti se zbirajo anarhizma osumljeni črkostavci A. Gorišek, T. Bauč, F. Gostič in A. Miklič; s češkimi sodruži Ljubljančani niso imeli nobenih zvez; Hubmajer je vzdrževal zveze z anarhisti v Lincu, Celovcu in Gradcu; Železnikar je odobral umor carja Aleksandra II. (za to ga je ovadil knjigovodja Dzinsky) itd.

² O eksplozivnih snoveh ve več povedati policijski akt iz l. 1885., in sicer v zvezi s čevljarjskim pomočnikom Johanom Pischlerjem (* 1854 v Kočevju). To poročilo pravi, da je bilo l. 1884. v Ljubljani nekaj francoskih in italijanskih anarhistov, a l. 1885. je v izdelavi eksplozivnih snovi poučeval čevljarje A. Černeta, Fr. Čebularja in R. Vertnika omenjeni Pischler, ki se je poprej z velikimi uspehi udeleževal v delavskih organizacijah na Dunaju, Mürszuschlagu, v Brucku, v Leobnu, Dunajskem novem mestu in v Mariboru. Iz Maribora je prišel najbrže (oktobra l. 1885.) naravnost v Ljubljano, kjer je delal in stanoval do pomladi l. 1886. pri raznih mojstrih (Tekavcu, Štruklju, Hinterlechnerju), nato je pa neznan kam izginil. — Tudi pisec tega pregleda je čul (ne spominjam se več ali od Robide ali Kordeliča), da je bila v tem času v Ljubljani celo mala tajna delavnica in sicer na sedanjem Cankarjevem nabrežju v hiši št. 00.

mesto ljubljanske celovško poroto, sestoečo iz samih Nemcev, proti čemur so se obtoženci brezuspešno pritožili. Konec novembra so jih v železju prepeljali vsakega z drugim vlakom iz Ljubljane v Celovec. »Slov. Narod« je pa zagotavljal svoje bralce, da jih ne bodeta zagovarjala ne dr. Tavčar in tudi ne dr. Zarnik, a Suhadolnikov »Ljudski glas«, ki je vedno precej intimno koketiral s Tumovo in Železnikarjevo skupino in je bil Železnikar pred aretacijo že celo njegov upravnik in sotrudnik, jih je junaško zatajil ter vladi priporočal, naj vtakne pod ključ še druge hujšakače.

Porotna obravnava proti ljubljanskim »krvavcem« se je pričela v Celovcu dopoldne dne 6. decembra l. 1884. V vojašnici sta bili konsignirani dve četi vojakov, a v sodni dvorani je stal pri vsakem obtožencu orožnik. Obravnavo je vodil nadsvetnik E. Schrey v. Redlwert, obtoženi so bili pa Franc Železnikar, Fr. Tuma, Fr. Šturm, Edv. Kriegl in Franc Düh in sicer vsi zaradi hudodelstva veleizdaje po § 58 a, a Železnikar sam še po § 65. in Düh še po § 302. in 300. kaz. zak., kaznen naj bi se jim pa odmerila po § 59. lic. c. k. z. Prvi se je branil Železnikar, ki je opisal najprej svojo preteklost, nato pa tajil radikalno hujskanje v Delavskem izobraževalnem društvu, češ da v njem itak ni bilo skoro nobenega zanimanja za politiko, pač pa narodnostni spori, v katerih se je on izrekal kot nasprotnik ljubljanske ultra-narodne rusofilske stranke za zmerno. Tajil, da bi bil razširjal prepovedane tiskovine in da ni hotel piti na »tiranovo« (cesarjevo) zdravje ob priliki banketa na čast Schneidu in tajil, da bi odobral atentat na carja Aleksandra II. ter ob tej priliki dejal, »da pridejo sedaj na vrsto tudi drugi in da bo on sam enemu razparal trebuh s svojimi škarjami«. Njegovi nazori so zmerno narodni ter avstrijski ter se sklicuje na svoje sodelovanje pri cesarjevem obisku prejšnje leto. Kakor Železnikar, so tajili tudi ostali obtoženci vse očitke obtožnice. Tuma je dejal, da ga sovražijo le zato, ker se prišteva k nemški stranki, bistva delavskega vprašanja sploh ne razume, anarhizem se mu pa naravnost stуди; Šturm je rekel, na ne ve v čem se ločijo zmerni in ekstremni socialisti, a zoper splošno volivno pravico je, dokler so delavci politično še tako nezobraženi. Enako sta zanikavala obtožnico tudi Kriegl in Düh (rodom iz Ogrske).

Po zagovorih obtožencev so štiri dni nastopale priče: Zadnik, Dekval, Grablovic, Höniĝman, Kostelac, Steckbauer, Justin, Trampuž, M. Kunc, Cerar, Perdan, Železnikar (urednik »Slov. Naroda«), F. Haderlap, F. Suhadolnik i. dr. Zadnik, Dekval, Grablovic in Kostelac so za časa preiskave govorili obtežljivo za osumljence, sedaj pa omiljevali svoje izjave, dočim so bile jako obtežilne izpovedi Matije Kunca in urednika Železnikarja. Obtoženemu Železnikarju sta škodovala zlasti njegov dnevnik (z zapiski o izdelovanju dinamita itd.) ter arogantni nastop, s katerim je žalil in izzival priče. Ker je očital uredniku Železnikarju rusofilstvo, je ta povedal, da mu je obtoženec nekoč, ko so šli na Dunaju mimo dvora, izjavil, da bi ga bilo dobro »spustiti v luft«. (Dalje prihodnjič.)

Politični pregled.

Politične smeri med nemškimi katoliki. Morda ga ni politično organiziranega katolicizma v Evropi, ki bi bil tako stalno v razvoju, neprestanih borbah v sebi in proti drugim, ki se razkrajja in zopet združuje, zmaguje in pada, grabi s polnimi rokami v bodočnost, a se zopet omeji na razmere kot so, kot je ravno slučaj pri nemških katolikih. Zdi se, da se krešejo ob njem vsi sodobni politični pojavi od levičarske do desničarske diktature, pacifizma in prusovstva, monarhizma in republikanstva — da, celo osnovna vprašanja, ali je sploh mogoča izrecna katoliška politika in če ni, zakaj potem politične organizacije z versko obleko! Omejiti se hočem na glavne struje s kratko označbo njihovih stremeljenj, njihovih organizacij, kolikor tak pregled zahteva.

Glavna sila je seveda Centrum. Ali to ni več predvojni, to je povojni Centrum, lahko rečemo — povsem nekaj drugega. Porodil se je v dobi strašnega preganjanja katoličanov po Bismarcku v l. 1872.—1880., v omiljenem stanju pravzaprav do svetovne vojne in sicer z glavno nalogo, da brani katoličane proti državi. Ko je boj malo prenehal, je šel Centru za tem, da dobi v politiki vpliv in je bilo torej treba pozitivnega programa. Vsak boj rodi obrambo, združenje nasprotnikov in zato je umljivo, da so se i nemški katoličani trdno združili v edinstveno organizacijo Centruma. Sicer je kmalu nastopilo trenje, ali naj bo organizacija verska ali strogo politična, ali naj se omejuje le na katolike ali pa sprejme vsakega, ki sprejme njen program, torej tudi nekatolike, vendar je centrum to krizo prebolel in z l. 1918. je vstal po končani vojni v Novi Nemčiji. Zakaj je povojni Centrum tudi nov? Ker so razmere popolnoma druge! Pred vojno je bil v Nemčiji katolik človek, ki ne spada v družbo, ne v državno službo, tujec istega jezika. Po vojni so iz front se vračajoči vojaki, delavci izvedli preobrat i v družbi ter izbili iz rok vladanje predvojnemu samo-protestantom, deželnemu plemstvu in častništvu, izrekla se je enakopravnost ver, centrum sam pa je vedel svoje sestave in številčne moči odločno posegel v vse javno življenje ter je v parlamentarni državi uzakonil zakone kot Centrum, kot stranka, ki tako rekoč mesto prejšnjega monarha daje lice državnemu življenju. Ta državna odgovornost je vzbudila kritiko, gibanja, ki so hotela enako biti uzakonjena in nič čudnega, če se v tem teku do istih ali celo različnih ciljev pota in cilji bolj ločijo kot pred vojno, posebno če še upoštevamo, da imamo opraviti s premagano državo, ki mora voditi v notranjosti

boj za zmago same nad seboj. Prvi, v Centrumu in izven njega stoječi politični pojav katoličanov proti sedanjemu programu in izvajanju Centruma so bili federalisti, ki so enako močni tudi danes. Centrum se je postavil na stališče: Nemčija je obubožana, mora plačevati stvarne in denarne reparacije, zato ne morejo bivše dežele imeti tolike, predvsem finančne samostojnosti, kot prej, zato se mora vsa uprava poceniti in poenostaviti, a ker nasprotniki, predvsem Francozi, delajo na delitev Nemčije, je naša naloga, da vstvarimo močno osrednjo vlado. Tudi za katoličane je položaj čisto drugačen. Danes se vladamo sami, gledati pa ne smemo samo na dežele, kjer so katoličani v večini, ali vsaj močno zastopani, ampak i na one, kjer bi bili z deželno samostojnostjo prepuščeni le protestantom. Federalisti — Bavarci, Avstrijci in Porenjanci — pa so dejali: Mi se strinjamo s Centrumom popolnoma glede zunanje politike Nemčije kot jo zagovarja Centrum. V vprašanju oblike države pa gremo že narazen. Zapadni Nemci priznavajo in so za republiko, Bavarci so za monarhijo, deloma tudi Avstrijci. Glede sestave države so si ti katoličani le po večini edini v tem namreč, da je treba iti iz oblasti Prusije. Kaj pa potem? Eni so za velenemško zvezno državo skupaj z Avstrijo, a ta država mora biti le rahlo zvezana, da posamezne dežele žive svojemu značaju odgovarjajoče življenje. Sedanja Nemčija tudi ne odgovarja s svojim centralizmom značaju nemškega naroda, ki je živel vedno v zgodovini v svojih več ali manj samostojnih državnih delih. Današnja Nemčija je v bistvu Prusija in Nemčija utegne z razvojem v tem stanju dobiti zopet predvojni pruski značaj. Teža katoliki odklanjajo. Drugi gredo še dalje in pravijo: Naše zahteve ne bodo prej uresničene, dokler se enostavno ne odcepimo od Prusije in — ustanovimo lastno državo! Ti krogi zagovarjajo ustanovitev južno-nemške monarhije, ki bi obsegala Avstrijo, Bavarsko in zapadni katoliški del in bi bila tako čisto katoliška država. Federalistična stremjenja imajo svoja središča na Dunaju, v Monakovem in v Kölnu. Bavarci so se kmalu po vojni odcepili od Centruma in ustanovili lastno bavarsko ljudsko stranko. Zapadni Nemci so še vedno glavna opora Centruma. A ko bo izpraznjeno Porenje od francoskih in belgijskih čet, bo vprašanje federalizma v teh pokrajinah tako močno, da ga ne bo mogoče odbiti. Nedvomno si bo moral Centrum dati zopet svoj stari strogo federalistični program! — Nam Slovencem so po svojem federalističnem stremljenju Bavarci, a po notranjem programu, miselnosti, delu, modernosti brez dvoma Centrum bližji. K a t o -

liška stranka ali tako zvali integralni katoliki bodo v nekaterih krajih močnejši po miselnosti kot po organizaciji. Oni pravijo: Katolik je le nase navezan in se z drugimi ne sme vezati. Regensburški župan n. pr. zastopa celo idejo splendid isolation katolikov! Zdi se, da je to gibanje bilo močnejše pred vojno kot pa sedaj. Današnja delavska strokovna organizacija, ki ima v svoji sredi in protestantovske tovariše, je morala prestati hude boje. Tedaj so se tej zvezi z vso močjo protivili berlinski katoliški delavci in okolica in spor je segal do — Rima. Revolucionarni katoliki ali krščanski socialisti s sedežem v Würzburgu pod vodstvom Vitosa Hellerja gredo za enkrat čisto svoja pota in oznanjujejo: V zunanji politiki mora vladati pacifizem. Današnje Društvo narodov je čisto navadno društvo kapitalistov. Vsaka vojna je grešna. V sedanji nemški republikli vladajo enako kapitalisti. Mi hočemo veliko nemško levico, ki bo izvedla najradikalnejše reforme s pomočjo strokovnih organizacij in z odpravo kapitalizma in vojaštva. Gredo skoraj po potih sovjetov. V Rusiji, pravijo, je vstal človek, ki je začel ustvarjati, in diktaturo, ki je radi in v interesu ljudstva, je odpraviti. Na desnici je kapital — mamon in greh, na levici, pravijo, je mravnost. Hočejo odpraviti zlato valuto in izvesti radikalizem. Slabo stanovanje, pravijo, škoduje več kot pa nepok v veri. Dokler bo ta struja vztrajala načelno na revolucionarnem načrtu, bo zveza z njo težka. Nemški nacionalni katoliki so razkropljeni v nemško-nacionalni, ljudski, bavarsko-ljudski stranki in v Centrumu. Njihovo mišljenje odgovarja predvojni Nemčiji, njihov vodja bo nar. poslanec vseuč. prof. dr. Spahu. So za neko srednje-evropsko zvezo pod vodstvom Nemčije, ki bi bila v glavnem naperjena proti nevarnost od francoske strani. Politike izpolnjevanja mednarodnih pogodb ne poznajo in zagovarjajo z nemškimi nacionalci napadalno vojno, da se Nemčija na enkrat oprosti. Pax Christi je za nje le versko, ne pa politično geslo. V življenju mora vladati železna vojaška pruska disciplina. V notranji politiki ne priznajo zapadne demokracije, ker ta ne odgovarja nemškemu narodu; zato odklanjajo tudi parlamentarizem, ker ta znači vrinjenje latinskega vpliva. So odločni nasprotniki Judov. V državi naj vlada prusko vodstvo in priključitev Avstrije k Nemčiji se mora izvršiti na ta način, da ne bo v svojem vodstvenem značaju oškodovana Prusija. Republika jim je slaba. Glede vladarjev zagovarjajo legitimetno idejo in jih smatrajo še vedno za predstavitelje. V notranji politiki zagovarjajo ustvaritev velike nemške desničarske stranke, zato jim je Centrum na poti. Centrumu očitajo, da je liberalen, da je socialistična stranka mas, da ni krščanski. V dvobojevanju imajo prusko mišljenje »za«; strokovne organizacije odklanjajo, ker da te

odbijajo skupnost. Vojaška dolžnost je po njihovem mnenju vzgoja h — katolicizmu! Od protestantov zahtevajo več aktivne krščanske politike. Po številu niso močni, vodijo pa silno propagando. Veliko jim koristi, ker so med njimi moške širom Nemčije znanih imen in pa, ker imajo denar. Plemstva je mnogo pri njih. Na kratko bi se dalo reči, da so to ljudje, ki so se vživeli v staro, a se ne morejo vživeti v novo Nemčijo. Morda bi se dali primerjati v gotovem oziru z bivšimi šusterščijanci na Kranjskem.

Označena gibanja so možna samo v Nemčiji in razumljiva le, če se ozremo pri vsakem njihovem stavku na današnje Nemčijo. Federalizem je moderna oblika; Centrum ga v popolnosti odklanja le, dokler traja zunanje-politično še ne vtrjeno stanje in se ne izvede zakonov za vso državo, po katerih bodo zavarovane pravice tudi katoliških manjšin. Revolucionarni delavec-socialist-katolik je zrastel v industriji, je krik v odmevu in milijonskih brezposelnih, ki v materialnem razočaranju prižigajo sveče delavskemu idolu: Revoluciji. Nacionalci hočejo reakcijo — stare dni nazaj, predvojno Nemčijo z vsemi atributi. Dejstvo je, da so bili nemški katoliki pred vojno bolj edini kot so sedaj, da je bil predvojni Centrum faktični predstavitelj nemškega katolicizma, kar danes ni. Življenje pa je ravno kompromis dejstev logike in načel, akcije in reakcije; absolutne enotnosti in mirnosti med nemškimi katoliki sicer ne bo, kar tudi ni potrebno; potrebno zblizanje pa pride kmalu, kakor hitro se bo končno izkazalo, kakšna bo Nemčija v bližnji in daljni bodočnosti.

Dr. L. Čampa.

Kulturni pregled.

Naše ljudske knjižnice. Glavno prosvetno sredstvo je bila, je in bo knjiga, zato bi moralo tudi ljudsko prosvetno delo obračati slejkoprej knjižnicam največjo pozornost. Igre, predavanja, tečaj, radio itd., vse to je lepo, dobro in koristno ter je le zalet, da bi se gojilo v čim največji meri, toda nekako središče izobraževalnega dela bo pa le ostala knjiga. Nekam nenaravno je tedaj, da smo v zadnjih letih pri nas skoro v vseh drugih panogah ljudsko prosvetnega dela bolj napredovali nego v knjižnicah. Ljubljanska in mariborska Prosvetna zveza, največji in najagilnejši naši ljudsko-prosvetni organizaciji, pri katerih je bilo včlanjenih l. 1925. celih 372 podeželskih prosvetnih društev, izkazujeta n. pr. komaj 243 knjižnic z 88.243 knjigami. Komaj dve tretjini prosvetnih društev ima torej knjižnice, ki štejejo jedva po 360 knjig. Da so to prenizke številke, mora priznati vsak, ki ve, da je velika večina naših prosvetnih društev stara že po kakih 20 let.

Poznam velik kraj, uro od Ljubljane, kjer šteje tamošnja knjižnica komaj 300 zvezkov, od teh komaj dobra polovica takih, ki jih ljudje radi bero, zato je popolnoma naravno, da iščejo potem knjige po neprivočljivih ljubljanskih knjižnicah, kjer dobe v roko tudi stvari, za katere bi bilo bolje, da ne bi bile nikoli natisnjene. Malokje je bolje, po večini krajev slabše. Tudi najagilnejše društvo ne more prirediti v eni sezoni več kot 3—5 iger in istotoliko predavanj. Koliko jih je, ki se iz najrazličnejših vzrokov ne morejo udeležiti niti teh, a bere pa zlasti pozimi skoro vsak rad. Več kot naravno je tedaj, da bi morala podeželska društva skrbeti predvsem za to, da so njih knjižnice čim najpopolnejše in da pritegnejo med izposojevalce knjig ves svoji okoliš. Toda le vprašajmo pri naših založbah! Jugoslovanska knjigarna je v svoji »Ljudski knjižnici« izdala zadnja leta nekaj prvovrstnih del, ki so kakor nalašč za publiko naših podeželskih knjižnic, a imamo celo vrsto prosvetnih društev, ki po vojni še niso kupile niti enega. Pravtako je z mariborsko »Cirilovo knjižnico«, a »Socialna Misel« izkazuje lani med svojimi naročniki — 130 društev, knjižnic, uradov, zavodov, korporacij in javnih lokalov. Ni čuda tedaj, če občutimo tako krizo na knjižnem trgu in če se vse revije tako obupno bore za svojo eksistenco, kajti če kdo, bi morale pač v prvi vrsti knjižnice kupiti vsako primerno novo knjigo ter naročiti vse primerne revije. Naša knjižna produkcija je namreč tako skromna, da ta zahteva nikakor ni pretirana.

Vem, da bo prišel tu izgovor na pomanjkanje denarja, a če nekatere župnije žrtvujejo za lepe nove domove, bodo v sosednji dobili tudi za nabavo najpotrebnejših knjig. Sicer pa — dokler zapijemo Slovenci eno milijardo dinarjev letno, je vsak izgovor s pomanjkanjem denarja neprimeren. Spretnemu in agilnemu knjižničarju se bodo množile knjige same od sebe. Končno je pa tudi že zadnji čas, da vprežemo sem naše občine. Če vzdržujejo pri drugih naprednih narodih kmetijske občine svoje lastne občinske knjižnice, ker se zavedajo svojih kulturnih dolžnosti, je tudi pri nas že skrajni čas, da se vnese v sleherni občinski proračun in vsako leto primerna podpora za domačo ljudsko knjižnico. Če pogledamo višino občinskih doklad na alkohol po posameznih kmetiških občinah, vidimo, da bi prav lahko velik del naših podeželskih župnij prišel že v par letih do prav lepih ljudskih knjižnic, ki bi bile občanom, zlasti pa mladini v neizmerno korist. Tu bo treba zgrabitati ter zlomiti doseadanje nerazumevanje in apatijo, a naše osrednje prosvetne organizacije naj povzamejo tudi na tem polju vso potrebno iniciativo, da pridemo čimprej v vsaki župniji do čim popolnejše ljudske knjižnice. E.

Literatura. Izšle so naslednje nove publikacije:

Rider-Haggard H.: Hči cesarja Montezume. Zgodovinska povest. Iz angleščine prevlel Jos. Poljanec. Ljubljana, 1927. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 383. (Ljudske knjižnice 25. zv.) — Ljudska knjižnica nam je dala zadnje čase nekaj izvrstnih del v lepih prevodih in tudi ta zvezek bo širokim slojem čitajočega občinstva jako dobrodošel, saj jih bo vpeljal v popolnoma nov svet. Za boljše umevanje takihle povesti bi bili pa neobhodno potrebni primeri kratki uvodi s kratkim življenjepisom in sliko avtorjevo. To bi knjige ne podražilo, preprost bravec bi pa čital delo vendarle s čisto drugim užitkom. Ali bi res ne bilo mogoče izdajati »Ljudske knjižnice« vsaj na malo boljšem papirju, ker je vendarle škoda, da bi dela, ki so v njej že izšla, čez nekaj let enostavno — razpadla.

Manzoni Alessandro: Zaročenca. Milanška zgodba iz 17. stoletja. Poslovenil dr. Andr. Budal. Izdala in založila Narodna knjigarna v Gorici v letu 1925. Str. 566. — Manzoni je »Zaročenca« imata svetoven sloves in menda je le malo narodov še, ki bi ne brali njiju zgodbe že davno v svojem jeziku. Pri nas je to že drugi prevod, a kljub temu ga moramo le pozdraviti, saj je prvi že davno pošel. Prevod je vzoren in hvale vredna je za lažje razumevanje tudi prav dobra studija o znamenitem pisatelju in njegovem monumentalnem delu, ki je navržena romanu. Obiskovalci naših društvenih knjižnic bodo knjižničarjem jako hvaležni, če si ga omislilo čim prej, kajti ne smel bi manjkati v nobeni.

Socialni pregled.

Rešitev vprašanja posredovalnice za delo. »Socialna Misel« je svoječasno že poročala, da je v letošnjem državnem proračunu črtan ves kredit za vzdrževanje tega temelja vsega skrbstva za brezposelne, ki je in bo eno glavnih socialnopolitičnih vprašanj Slovenije. Ob tej priliki je poudarila, da je to popolnoma prav in v redu, ker je že skrajni čas, da pride ta institucija iz rok države, ki jo je docela upropastila. Obenem je S. M. opozorila na to, da bi moralo priti skrbstvo za brezposelne v roke oblastnih samouprav, katerim bi se morale istočasno prepustiti tudi one doklade, ki se pobirajo s prispevki za zavarovanje in ti zneski bi popolnoma zadostovali za prav dobro organizacijo vsega skrbstva za brezposelne.

Ker to vprašanje še vedno ni rešeno in se med tem pojavlja misel, naj bi se to institucijo zgoraj navedenimi dokladi prepustilo nekim upravnim odborom, sestoječim iz paritetnega zastopstva oblastnega odbora, Delavske zbornice in Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, je nujno potrebno, da

se postavimo po robu takim nesmotrenim in polovičarskim rešitvam, ker bi prišla ta prevažna institucija s tem z dežja pod kap.

Pri posredovalnicah za delo nikakor ne gre predvsem za upravno-tehnično vprašanje, kakor n. pr. pri raznih zavarovalnih institucijah, zato se jih tudi nikakor ne sme vzporejati s temi. One imajo dolžnost sodelovati pri reševanju najrazličnejših perečih vprašanj, zato je pa absolutno nedopustno, da bi prišle v roko kdo ve kakih odborov, ki v praksi niso nikomur odgovorni, se zato zanje tudi ne brigajo ter so docela prepuščene uradništvu, ki je pa lahko najrazličnejše kvalitete. Iz teh razlogov se je n. pr. tudi nemška socialna demokracija, o kateri gotovo ne bo nihče dvomil, da ni skušala braniti interesov delavstva, desetletja bojevala proti takim oblikam posredovalnic za delo ter zahtevala, da jih popolnoma prevzamejo višje upravne edinice ali pa država sama. Take labilne odbore lahko vsak višji uradnik poljubno izpreminja, jih ovira v delu in razžene. S tem je vsako smotreno in stalno delo onemogočeno.

Neobhodno potrebno je tedaj, da pridejo te institucije v roke korporacij, ki so izraz volje vsega ljudstva (brezposelnost ni delavski, temveč občenarodni problem) ter res tudi temu odgovorne. In to so predvsem naše oblasne samouprave, ki edine morejo jamčiti instituciji tudi potrebno stabilnost, jih vsestransko izgraditi in docela pritegniti k sodelovanju pri vseh najrazličnejših socialnih vprašanjih. Skratka, prav nobenega razloga ni, da bi se ne izročilo te institucije oblastnim samoupravam, pač pa govore vsi za to, zato bi bilo vsako eksperimentiranje z različnimi odbori, ki se niso obnesli še nikjer, nedopustno. Zadeva je preresna in predalekosežne važnosti.

Tudi izgovor, da bi se nekatere oblasti morda za to ne brigale, ne drži, kajti po nekaterih oblasteh to vprašanje sploh ni aktualno in tam bi omenjeni odbori delali še precej manj. Tudi nekatere delavske zbornice ne vrše svojih dolžnosti in še marsikatera druge institucije ne, a to še ni noben razlog, da bi se ne dovolilo vzeti tega vprašanja v roke onim oblastem, ki to želijo. Zakaj bi se ne moglo rešiti tega vprašanja tako, da se prepusti to skrbstvo onim oblastnim odborom, ki nanj reflektirajo, po ostalih oblasteh pa ostane pač pri starem ali kakorkoli? Kaj je res neobhodno potrebno, da bi morala Slovenija trpeti prav povsod zato, ker po nekaterih pokrajinah ni zanimanja za vprašanja, ki so pa za nas življenjske važnosti? Vsa naša socialna politika je bankrotna, ona, ki jo vodi država, in ona, ki se upravlja avtonomno, predvsem v zadnji se je ugnedilo razen tega še klikarstvo, ki jo z vso paro strankarsko in gospodarsko eksploatira, zato je nujno, da jo vzamejo v roke drugi faktorji, in to so oblasne samouprave, vsaj one, ki imajo za to resno voljo.

J. Š.

Gospodarski pregled.

Publiciteta. Zanimanje v javnosti za gospodarstvo je veliko premajhno. Kako majhno je število onih, ki berejo dnevno gospodarsko rubriko časopisja ter gospodarske revije. Še manj pa je ljudi, ki čitajo kake statistike in številke, čeprav je poleg vsake statistike in številke gotovo potreben komentar. Razmere v našem gospodarstvu so pa take, da zahtevajo čim večjega zanimanja javnosti in njenih organov: časopisja, sploh tiskane besede. Publiciteta je v našem gospodarstvu nujno potrebna. Priznati moramo sicer, da smo v tem oziru že marsikaj naredili, toda to je še vse premalo. Strah pred javnostjo zaradi nepoklicanih in tendenčnih kritikov je sicer razumljiv, koristen pa ni.

Naše gospodarstvo je organizatorično slabo razvito in ne more razumeti važnosti publicitete. Ravno sedaj se v Nemčiji vodi velika kampanja za čim večjo publiciteto, ki je n. pr. v Ameriki razvita do skrajnosti. Naši ljudje se kar čudijo, kako izčrpno se obravnavajo gospodarski problemi — tudi popolnoma privatno gospodarskega značaja — drugod po svetu. Ameriški gospodarji — seveda marsikdaj tendenčno — objavljajo vse podatke o svojih obratih, izdajajo številke, katerih naši ljudje nikoli ne bi dali, ker stoje na stališču, da je to poslovna tajnost. Če pa seveda pride do kakega poloma, potem je tudi to poslovna tajnost, čeprav bi se s pametno publiciteto dala preprečiti marsikaka narodno gospodarska škoda. V velikem svetu so vse to že davno priznali.

Vzemimo za primer samo delniške družbe: danes je nemogoče dobiti bilance vseh delniških družb v Sloveniji, ki so jih do sedaj na svojih občnih zborih objavljale, čeprav so one po zakonu prisiljene to delati. Zgodil se je slučaj, da neko podjetje od svoje ustanovitve l. 1922. pa do danes sploh ni predložilo bilance, še manj pa seveda objavilo. Danes, ko se v Nemčiji pojavlja že klic o publiciteti družb z neomejeno zavezo, da, celo javnih trgovskih družb z ozirom na naraščajoče karteliranje, kar si naš človek niti zamišljati ne more, je publiciteta družb, ki morajo po zakonu javno polagati račune, pod kritiko.

Zlasti pa je potrebna publiciteta za zavode in podjetja, ki zbirajo vloge. Med ukrepi za zaščito vlagateljev bi bilo nujno potrebno regulirati tudi publiciteto zavodov, ki zbirajo vloge. Saj niti male banke d. d. — razen v »Uradnem listu« — ne objavljajo svojih bilanc tudi drugje.

Za kreditne zadruge so tu Zveze, ki so revizijski organi za zadruge. Kaj pa zadruge, ki niso vključene v zveze? Tu je še posebno potrebna kontrola, kar je v jarki luči pokazal slučaj, o katerem je pred kratkim razpravljala tudi ljubljanska porota.

Z našega knjižnega trga.

Arkova Ema: Prirojavanje perila po životni meri. V Ljubljani, 1927. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Str. 64. — Knjiga obsega pouk o krojenju in izdelovanju životnega, posteljnega, namiznega in hišnega perila ter bo gotovo izvrstno služila našim gospodinjam in učiteljicam ročnih del, zlasti ker je bogato ilustrirana in menda prva te vrste na našem knjižnem trgu.

Dr. Vitnar A.: Slovensko-srbohrvatski slovar. V Ljubljani, 1927. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 289. — Ta slovar ni sestavljen z znanstvenega vidika, temveč predvsem za praktično uporabo. Takega smo nedvomno potrebovali in tej svrhi bo služil jako dobro. Podjetnosti Jugoslovanske knjigarne se imamo zahvaliti, da bomo imeli kmalu na našem knjižnem trgu vse najpotrebnejše slovarje v lični priročni obliki. Želeli bi bilo sedaj še, da dobimo polagoma tudi primerne vadnice za samoučenje najvažnejših jezikov, ki prihajajo za nas v poštev.

Pregelj Ivan: Otroci solncea. V Ljubljani, 1927. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 109. (Ljudske knjižnice 26. zv.) — Pregelj je neizčrpen in v vsakem svojem delu nam zna pokazati nove vrline svojega plodovitega peresa. Tudi to novelo bo z velikim užikom bral tako izobraženec kot preprost človek.

Andrée Leop.: Radio. Osnovni pojmi iz radiotehnike. V Ljubljani, 1927. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 244. — Radio je postala gotovo ena najpopularnejših pridobitev tehnike zadnjih let in vse kaže, da se bo hitro udomačil tudi križem Slovenije, zlasti ko začne delovati nova domžalska oddajna postaja. Jasno je, da je zato Jugoslovanska knjigarna jako ustregla številnim sedanjim in bodočim interesentom s tem delom, ki nudi amaterju ves potreben pouk, ponazorjen s 214 slikami.

Šorli Ivo: Golobovi. Novela. V Celju, 1924. Založila Goričar & Leskovšek. Str. 158. — Šorli je eden najboljših novelistov naše moderne in tudi ta njegova novela bo naša hvaležne bravce.

Remec Alojzij: Iz moje domovine. Mlade povesti. V Celju, 1922. Založila Goričar & Leskovšek. Str. 193. — Remec, ki se je posvetil v zadnjih letih predvsem dramatik, je zbral v tej zbirki črtice iz svojih mladih let (1909—1919), ki tudi vse dihaajo prvi vonj mladega, spretnega peresa.

Dornik Ivan: Pasijonke. Povestice za mladino. V Celju, 1923. Založila Goričar & Leskovšek. Str. 39. — Deset trpkih utrinkov se skriva za tem skromnim naslovom, za katere bi bilo pa prav, da bi prišli v roke odraščajoči mladini.

Dr. Pečnik Karel: Jetika. V Celju, 1923. Druga, pomnožena izdaja. Založila knji-

garna Goričar & Leskovšek. Str. 162. — Alkohol in jetika sta največja morila našega naroda, zato tozadevne literature ni nikoli preveč. V pričujoči najdemo opis boleznih same ter vrste njenega zdravljenja. Moti nekoliko vsiljivo reklamni ton dela in nepotrebno mešanje slovenščine in nemščine, sicer pa utegne biti marsikomu v velik prid. Druga izdaja je mnogo izpopolnjena.

Rohrman Viljem: Kmetijsko gospodarstvo. Za kmetijske šole in praktične kmetovalce. Tretja nanovo predelana izdaja. V Celju, 1923. Založila Goričar & Leskovšek. Str. 126. — Naš kmet, zlasti naraščaj, precej in rad bere, a ravno strokovnih spisov, ki bi jih bil najbolj potreben, pa razmehoma malo, zato je naše kmetijstvo tudi še precej konservativno. Dobro bi bilo, če bi ga naše podeželske prosvetne organizacije seznanjale s kmetijsko strokovno literaturo in mu med drugimi priporočale tudi zgorajšnje delo.

Kocbek Fran: Savinjske Alpe. Spomenica. Ob svoji 30letnici izdala Savinjska podružnica SPD. V Celju, 1926. Založila Goričar & Leskovšek v Celju. Str. 306. — Kamniške ali Savinjske planine postajajo zadnja leta našim letoviščarjem in izletnikom vedno bolj priljubljene in zlasti tem bo to delo jako dobrodošlo. Pa tudi sicer je knjiga važna pridobitev na polju našega domovinoznanstva, ker vsebuje mnogo prezanimivega zgodovinskega, zemljepisnega, narodopisnega, prirodopisnega in drugega gradiva. Knjigo krasi 53 lepih slik.

Kočevar P.: Mlinarjev Junez, slovenski junak ali uplemenitba Teharčanov. Šesti natis. V Celju, 1922. Založila Goričar & Leskovšek. Str. 142. — Povest je dovolj znana in da je tudi priljubljena med ljudstvom, dokazuje najboljšje — šesti natis. Vsaj sedmo izdajo naj bi se pa tudi jezikovno in stilistično temeljito popravilo, ker ne gre, da bi se še dandanes izdajale ljudske povesti v taki predpotopni obliki.

Sagehom J.: Misijonar. Roman. Prevedla Marica Sparhakel. (Misijonska knjižnica, 5. zv.) 1927. Izdaja Misijonišče v Grobljah. Str. 151. — Ta zgodba gotovo nima kakih umetniških ambicij, namenu svojemu bo pa morda služila, čeprav bi se najbrž dalo najti v tujih literaturah tudi kaj boljšega.

Topalović Živo: Privredni problemi juga. Izdanje beogradske Radničke komore. Beograd, 1927. Str. 54. — Zanimiv informativni spis o gospodarskih prilikah Makedonije.

Kosinski V. A.: Osnovnija tendencij v mobilizacij zemeljnoi sobstvenosti i jih socialno-ekonomičeskije faktori. Praga 1925. Izdateljstvo »Plamja«. Str. 327. — Vsebinsko z velikim statističnim gradivom opremljena dela pove podnaslov.

SOLIDNA POSTREŽBA

FRANC PAVLIN

v trgovini s špecerijskim, manufakturnim in galanterijskim blagom.

Centrala: **Gradišče 3**

Podružnici:
Trg Tabor 4
Borštnikov trg 4

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana

Leta 1688 ustanov. **Zvonarna** Karlovska cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat odlikovana na razstavah v svetovnih meslih, kakor: v Parizu, na Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razstavljeni na vsakokratnih vzorčnih večešnjih v Ljubljani in v Zagrebu.

Najboljši material. Krasni glasovi. Kratek dobavni rok. Absolutno konkurenčne cene. Zahtevajte cenik.

ZADRUŽNO PODJETJE

NOVA ZALOŽBA

REGIST. ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO

V LJUBLJANI, NA KONGRESNEM TRGU
(V NUNSKEM POSLOPJU PRI ZVEZDI)

IMA NAPRODAJ VSE PISARNIŠKE POTREBŠČINE ZA DOM
IN SOLO TER VSAKOVRSNE KNJIGE V BOGATEM IZBORU

ZADRUŽNO PODJETJE